

Пропозиції
до проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України
та інших законодавчих актів щодо удосконалення роботи
Бюро економічної безпеки України»
*(реєстр. № 10440 від 29.01.2024 р.)**

Метою законопроекту є вдосконалення процесуальних засад діяльності Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ), забезпечення гарантій дотримання прав юридичних осіб, насамперед, при виконанні ухвал слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів та про обшук, під час проведення інших слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, оптимальне визначення підслідності окремих кримінальних правопорушень.

Для цього в законопроекті пропонується: доповнити статтю 41 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) частиною четвертою, в якій передбачити, що в кримінальних провадженнях, досудове розслідування яких віднесено до підслідності Бюро економічної безпеки України, письмові доручення на проведення слідчих (розшукових) дій, за винятком негласних слідчих (розшукових) дій, надаються детективом Бюро економічної безпеки України або прокурором, який здійснює процесуальне керівництво у відповідному кримінальному провадженні, виключно підрозділам детективів або оперативно-технічним підрозділам Бюро економічної безпеки України; доповнити статтю 165 КПК України частинами п'ятою та шостою, в яких передбачити, що в кримінальних провадженнях, досудове розслідування яких віднесено до підслідності Бюро економічної безпеки України, виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів суб'єкта підприємницької діяльності здійснюється в присутності представника Ради бізнес-омбудсмена, а виконання такої ухвали, постановленої на підставі клопотання сторони обвинувачення, здійснюється з обов'язковою участю детектива Бюро економічної безпеки України (при цьому визначаються порядок повідомлення Ради бізнес-омбудсмена про здійснення тимчасового доступу до речей і документів, а також права і обов'язки, якими користується представник Ради бізнес-омбудсмена під час виконання вказаної ухвали); внести аналогічні зміни до частини першої статті 236 КПК України, згідно з якими виконання ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на обшук іншого володіння суб'єкта підприємницької діяльності здійснюється з обов'язковою присутністю представника Ради бізнес-омбудсмена, якого слідчий, прокурор зобов'язані допустити до проведення обшуку на будь-якому етапі, а також з обов'язковою участю детектива Бюро економічної безпеки України; доповнити частини четверту та шосту статті 214 КПК України положеннями щодо порядку внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про кримінальні правопорушення, віднесені до підслідності Бюро економічної безпеки України, виключно службовою особою БЕБ, уповноваженою на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення; внести зміни до статті 216 КПК України, згідно з якими кримінальні правопорушення, передбачені статтями 201, 305 Кримінального кодексу України (далі – КК України), досудове розслідування яких наразі здійснюється слідчими органів безпеки, віднести до

підслідності детективів органів Бюро економічної безпеки; внести зміни до абзацу другої частини другої статті 218 КПК України щодо зобов'язань прокурора розглянути письмове повідомлення слідчого та, у разі підтвердження наведених у ньому обставин, прийняти постанову про визначення підслідності у строк не більше десяти днів із дня його отримання.

Окрім того, у Прикінцевих положеннях законопроекту пропонується внести зміни та доповнення до низки чинних законів, а саме: Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (від 18.02.1992 № 2135-ХІІ) у частині надання виключного права органам Бюро економічної безпеки України та Національному антикорупційному бюро України в межах їх компетенції порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні; Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» (від 26.01.1993 № 2939-ХІІ) щодо виключення Національної поліції України та Служби безпеки України з переліку органів, які можуть направляти органам державного фінансового контролю доручення щодо проведення позапланової виїзної ревізії у підконтрольних установах; Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (від 30.06.1993 № 3341-ХІІ) щодо надання права спеціальним органам по боротьбі з організованою злочинністю надавати письмові доручення контролюючим та/або митним органам із підстав, передбачених пунктом 2 статті 18 цього Закону, виключно з урахуванням правил підслідності кримінальних правопорушень, передбачених КПК України.

З огляду на викладені в законопроекті пропозиції, вважаємо доцільним відзначити такі ризики його положень.

Вбачається, що названі вище пропозиції про те, що в кримінальних провадженнях, досудове розслідування яких віднесено до підслідності Бюро економічної безпеки України, виконання ухвал слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів суб'єкта підприємницької діяльності, а також про дозвіл на обшук іншого володіння суб'єкта підприємницької діяльності, здійснюється з обов'язковою присутністю представника Ради бізнес-омбудсмена, який при цьому користується правами і виконує обов'язки, передбачені КПК України для представника юридичної особи, не обґрунтовуються вимогами чинного кримінального процесуального законодавства.

Зазначені процесуальні дії є складовими кримінального провадження, тобто особливої, врегульованої кримінальним процесуальним законом діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, слідчого судді і суду у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (кримінального правопорушення). Враховуючи це, підстави, порядок проведення та використання результатів вказаних дій мають виключно процесуальний характер і детально регламентовані КПК України.

У даному випадку представник Ради бізнес-омбудсмена не є учасником кримінального провадження, вичерпний перелік відповідних учасників

визначено в пункті 25 частини першої статті 3 КПК України, тому вони можуть бути присутні або брати участь у процесуальних діях із підстав та в порядку, визначеному цим Кодексом.

Запропонований у законопроекті правовий статус представника Ради бізнес-омбудсмена, який під час виконання зазначених ухвал користується правами і виконує обов'язки, передбачені КПК України для представника юридичної особи, не узгоджується з положеннями статті 64-1 КПК України, що визначають перелік, повноваження та підстави діяльності такого представника.

Останній є представником не будь-якої юридичної особи, а відповідно до пункту 25 частини першої статті 3 КПК України та статті 64-1 КПК України – представником тієї юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження і застосовуються заходи кримінально-правового характеру.

На відміну від представника Ради бізнес-омбудсмена представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, має статус учасника кримінального провадження. Його процесуальні права та обов'язки обумовлюються або є наслідком необхідності забезпечити юридичній особі, щодо якої застосовуються названі заходи й у результаті чого обмежуються її законні інтереси, реалізацію її права на захист і правову допомогу. Проте відповідні процесуальні підстави для участі або присутності представника Ради бізнес-омбудсмена при здійсненні обшуку, тимчасового доступу до речей і документів чи проведенні інших процесуальних дій під час кримінального провадження відсутні.

Окрім того, прирівнювання правового статусу представника Ради бізнес-омбудсмена до правового статусу представника юридичної особи не є прийнятним і з того погляду, що запропоновані зміни до статей 165 та 236 КПК України про виконання зазначених ухвал слідчого судді, суду стосуються кримінальних проваджень щодо будь-яких осіб чи суб'єктів правопорушень, а не тільки юридичних осіб, щодо яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру.

Завдання, функції та повноваження Ради бізнес-омбудсмена, визначені в Положенні про Раду бізнес-омбудсмена, ухваленому Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена» від 26.11.2014 р. № 691, також не передбачають можливості присутності або участі представника цієї Ради в процесуальних діях, які здійснюються щодо суб'єктів підприємницької діяльності під час кримінального провадження.

Наразі чинний КПК України (зокрема, у частині першій статті 236) в імперативному порядку зобов'язує слідчого, прокурора вживати належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката тощо.

Водночас здійснення будь-якої процесуальної дії з порушенням передбаченого кримінальним процесуальним законом порядку негативно впливає на легітимність її результатів та в кінцевому підсумку призводить до визнання фактичних даних, отриманих під час її проведення, недопустимими

доказами, які не можуть бути використані судами при ухваленні відповідних рішень. Це очевидно суперечить меті наданого законопроекту, насамперед щодо забезпечення дотримання прав юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності під час кримінального провадження.

За наведених обставин порушується й така основоположна засада кримінального провадження, як рівність перед законом і судом (стаття 10 КПК України), оскільки для окремих осіб утворюватимуться – без достатніх на це підстав – процесуальні привілеї за ознакою певного роду занять.

Текст запропонованих змін до частини четвертої статті 214 КПК України передбачає, що прокурор, уповноважений на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, при отриманні заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, віднесене до підслідності Бюро економічної безпеки України, зобов'язаний негайно, але не пізніше 24 годин після подання такої заяви чи повідомлення, надіслати їх за підслідністю до Бюро економічної безпеки України, не вносячи відповідні відомості до Єдиного реєстру досудового розслідування.

Однак подібна пропозиція безпідставно обмежує загальні повноваження прокурора в кримінальному провадженні, визначені статтею 36 КПК України. Відповідно до цих повноважень прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування тощо. При цьому досудове розслідування розпочинається саме з моменту внесення відомостей до зазначеного реєстру (частина друга статті 214 КПК України).

Крім того, названа пропозиція не узгоджується з положеннями частини сьомої статті 214 КПК України, які зобов'язують прокурора протягом п'яти робочих днів після внесення ним відомостей про кримінальні правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань із дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до відповідного органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування. Такі повноваження мають загальний характер і стосуються всіх органів досудового розслідування незалежно від їх підвідомчості.

Виняткові повноваження прокурора під час досудового розслідування щодо визначення підслідності кримінальних правопорушень, які стосуються й органів Бюро економічної безпеки України, закріплені також частиною десятою статті 216 КПК України, частинами другою та п'ятою статті 218 КПК України.

Не ґрунтується на вимогах закону та суперечить правилам правової визначеності й узгодженості норм права запропоноване доповнення пункту 3 частини першої статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», згідно з яким право порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні надається виключно

органам Бюро економічної безпеки України та Національному антикорупційному бюро України.

Така пропозиція не враховує передбачену у статті 216 КПК України підслідність кримінальних правопорушень. Згідно з нею детективами органів Бюро економічної безпеки України та Національного антикорупційного бюро України розслідуються кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, проти власності та у сфері службової діяльності за обов'язкової умови наявності певних, чітко визначених цим Кодексом ознак щодо предмета таких кримінальних правопорушень і суб'єктів, які їх вчиняють.

Наприклад, як визначено в пунктах 2, 3 частини третьої статті 216 КПК України, детективи органів БЕБ здійснюють досудове розслідування кримінального правопорушення, передбаченого статтею 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), якщо його предметом є бюджетне відшкодування, а також за умови, що розмір *предмета* такого кримінального правопорушення або завданої ним шкоди становить від п'ятисот до двох тисяч розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення, та його *вчинено службовою особою* державного органу, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків. Такі ж вимоги щодо розміру предмета або завданої шкоди та суб'єкта вчинення встановлені як умова підслідності детективам органів БЕБ і для кримінального правопорушення, передбаченого статтею 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем).

Проте в інших випадках досудове розслідування зазначених кримінальних правопорушень може здійснюватися слідчими органів Державного бюро розслідувань.

До підслідності інших (крім органів Державного бюро розслідувань) органів, у тому числі Національної поліції України та Служби безпеки України, також належать кримінальні правопорушення певної категорії, інформація та відомості щодо готування та вчинення яких ще до внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань можуть потребувати перевірки з підстав, у порядку та з використанням повноважень оперативних підрозділів названих органів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». До відповідних повноважень належить і право порушувати питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності.

Зокрема, це може стосуватися таких кримінальних правопорушень, як шахрайство, передбачене статтею 190 КК України, віднесене до підслідності органів Національної поліції, або фінансування тероризму, передбачене статтею 258-5 КК України, яке підслідне органам Служби безпеки України.

З огляду на викладене, прийняття запропонованої редакції пункту 3 частини першої статті 8 вищевказаного Закону призведе до безпідставного обмеження повноважень оперативних підрозділів інших органів та, як наслідок, до неможливості належного виконання ними завдань оперативно-розшукової

діяльності щодо своєчасного виявлення і припинення протиправних діянь, відповідальність за які передбачена КК України, та в цілому до невиконання завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, в інтересах чого така діяльність і здійснюється.

З аналогічних, наведених вище підстав не відповідає вимогам Закону і пропозиція законопроекту щодо внесення доповнення до пункту 5 частини п'ятої статті 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», яке передбачає виключення Національної поліції України та Служби безпеки України з переліку органів, які можуть направляти органам державного фінансового контролю доручення щодо проведення позапланової виїзної ревізії у підконтрольних установах.

Запропоновані в законопроекті зміни до інших, крім КПК України, згаданих вище законів, зокрема Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» згідно з вимогами частини восьмої статті 90 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України від 10.02.2010 № 1861-VI, мають бути викладені не в «Прикінцевих положеннях», а в «Перехідних положеннях» до нього. Як зазначено у вказаній статті, якщо для реалізації положень поданого законопроекту після його прийняття необхідні зміни до інших законів, такі зміни мають викладатися в розділі «Перехідні положення» цього законопроекту або в одночасно внесеному його ініціатором окремому законопроекті.

Реалізація запропонованого проекту закону не потребує додаткових видатків із державного та місцевих бюджетів України.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*